

**TARBIYA FANINI O`QITISH JARAYONIDA UMUMTA`LIM MAKTABI
O`QUVCHILARIDA KONFLIKTOLOGIK MADANIYATNI
RIVOJLANTIRISHNING REFLEKSIV MODELI**

Xudayberdiyev Oybek Gafurovich

Chirchiq davlat pedagogika universiteti (PhD) mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumta`lim maktabi o`quvchilarida konfliktologik madaniyatni rivojlantirishning takomillashtirilgan refleksiv modeli yoritib berilgan.

Tayanch so`zlar: Pedagogik nizolar, konfliktologik madaniyat, kompetentsiya, komponent, model, refleksiya, diagnostik blok, texnologiya, tarbiya, interfaol metodlar.

Аннотация: В данной статье описывается усовершенствованная рефлексивная модель развития конфликтологической культуры у учащихся средней школы.

Ключевые слова: Педагогические конфликты, конфликтологическая культура, компетентность, компонент, модель, рефлексия, концептуальный блок, технология, обучение, интерактивные методы.

Bugungi kunda umumiy o`rta ta`lim maktabi o`quvchilarida ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirish, innovatsion yondashuvlar asosida konfliktologik madaniyatni shakllantirishga doir qator ilmiy izlanisahlar olib borilmoqda. Shu bilan birga, o`quvchilarda affilyatsiya motivini qaror toptirish orqali samarali muloqotga tayyorlashning amaliy-texnologik tizimini takomillashtirish, refleksiv yondashuv asosida o`z hissiyotlari va xulq-atvorini boshqarishning pedagogik-psixologik asoslarini aniqlashtirish, o`quvchilarda umummadaniy kompetentlikni rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik mexanizmlarini takomillash alohida dolzarblik kasb etadi.

Har qanday ta`lim muassasalari va ta`lim jarayonida bo`lgani kabi umumiy o`rta ta`lim tizimida ham pedagogik nizolar sodir bo`lib turadi. Bu nizolarning asosiy ishtirokchilari ko`p holatlarda o`quvchi, o`quvchilar jamoasi, pedagog, pedagoglar jamoasi bo`lsa, juda kam hollarda esa ota-onalar hamda ta`lim muassasasining rahbarlari ham pedagogik nizolarning ishtirokchilariga aylanishlari mumkin.

Konfliktologik madaniyatga doir tadqiqotlar tahlili uni umummadaniyatning muhim komponenti sifatida ko`rib chiqish lozimligini ko`rsatdi.

N.Samsonova, T.Chernyaeva, O.Belous, N.Azixodjaevalar konfliktologik madaniyatni kasbiy faoliyat turi va kasbiy nizoli muhit sharoitida nizolar profilaktikasiga qobiliyatli mutaxassis sifat tavsifi sifatida talqin etishgan [1; 2; 3].

O.Sherbakova konfliktologik madaniyatni tahlil etish orqali shaxslararo munosabatlar jarayonida yuzaga keluvchi muammolarni ikki tomonlama foydali tarzda hal etishni ta'minlovchi shaxsning ijtimoiy zaruriy sifat va xususiyatlarini aks ettiruvchi nizoli vaziyatdagi shaxsning xulq-atvor odobi tarzida aniqlashtirgan [4].

L.Coser konfliktologik madaniyatni insonning nizoli vaziyatda adekvat yo'nalganligi va konstruktiv harakatlanish qobiliyati[5]; T.Gordon nizoli vaziyatda o'zining mas'uliyatini anglash asosida konstruktiv harakatlanishga imkon beruvchi sifatlar yig'indisi sifatida talqin etishgan [6].

Konfliktologik madaniyatni rivojlantirishga bag'ishlangan tadqiqotlar tahlili asosida mazkur masala to'liq va yaxlit o'rganilmaganligi haqidagi xulosaga kelish mumkin.

Konfliktologik madaniyat o'quvchining maxsus kompetensiyalari tizimiga tegishli bo'lib, u ta'lim muassasasida nizolarni boshqarishga tayyorlik va qobiliyatlilikni ifoda etadi.

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan o'quvchilarda konfliktologik madaniyatni rivojlantirishning reflektiv modeli takomillashtirildi va u yaxlit tizim sifatida o'zida maqsadli blok, pedagogik-texnologik jarayon bloki va diagnostik bloklarni qamrab olgan bo'lib, gnosiologik, reflektiv, aksiologik va tashkiliy faoliyat komponentlarini aks ettiradi (1-rasm).

Tadqiqot jarayonida umumta'lim maktabi o'quvchilarida konfliktologik madaniyatni rivojlantirish masalasiga alohida e'tibor qaratildi. O'quvchilarning konfliktologik madaniyatini shakllantirish modeli pedagogik texnologiya bilan ta'minlanadi.

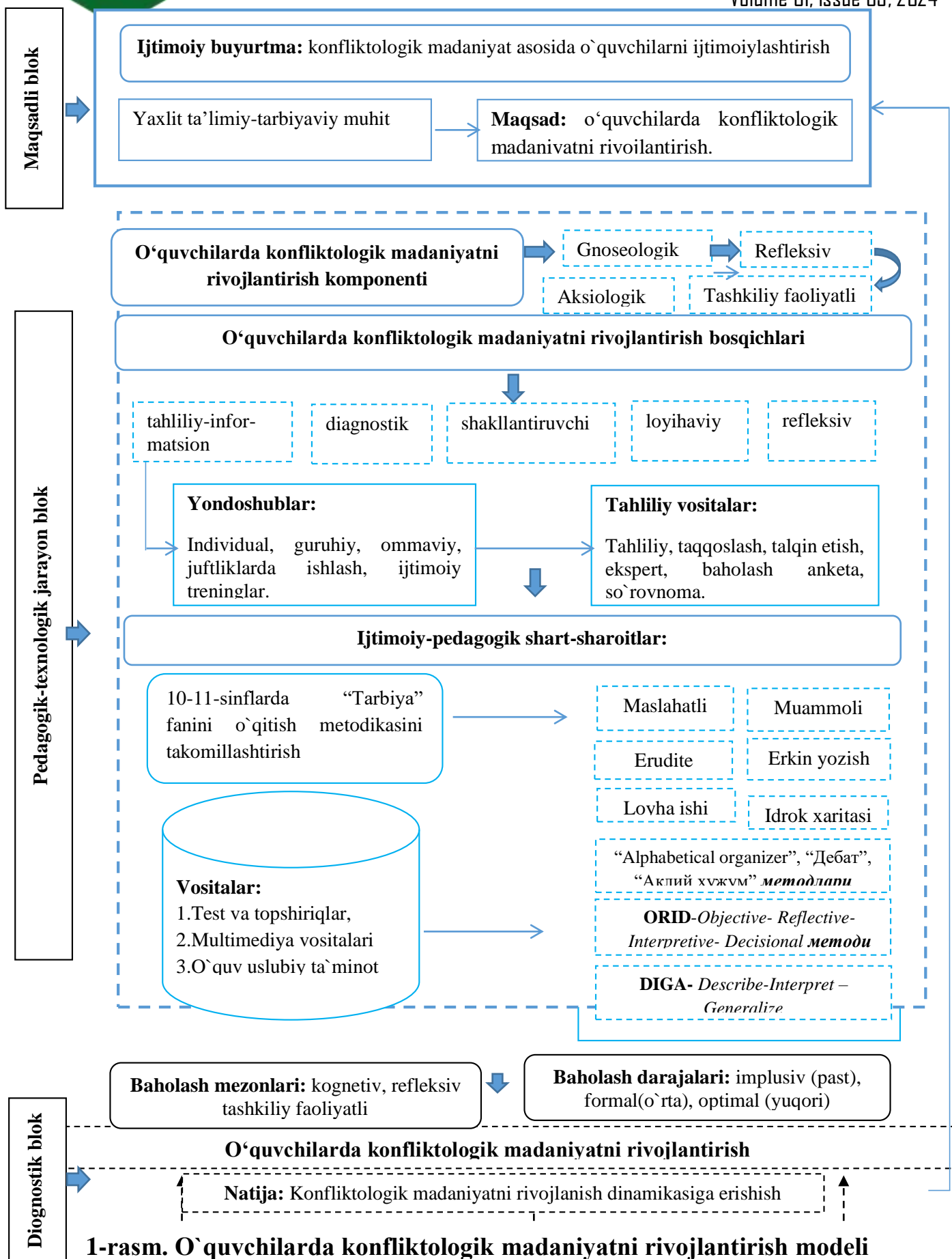
Konfliktologik madaniyatning komponentlarini aniqlashtirishga doir turli yondashuvlar mavjudligiga qaramasdan, ularning mazmunida umumiylik kuzatiladi. Jumladan, konfliktologik madaniyatning komponentlari sifatida fikrlash madaniyati, emotsional madaniyat, kommunikativ madaniyat, xulq-atvor madaniyatini; konfliktologik kompetensiya, konfliktologik kompetentlilik va konfliktologik tayyorgarlik komponentlarini; konfliktologik madaniyatni kommunikativ qobiliyatlar, ijobiy munosabat, empatiya, nizolarni konstruktiv hal etish, vaziyatni tahlil etish qobiliyati bilan uyg'unlikda tahlil etish mumkin.

Bizning maqolamizda o'quvchi konfliktologik madaniyatining quyidagi komponentlari keltirilgan: gnoseologik, reflektiv, aksiologik, tashkiliy faoliyat (1-jadval).

1-jadval

**O'quvchilarning konfliktologik madaniyatni rivojlantirish
komponentlari**

Komponentlar	Mohiyati
Gnoseologik	(Konfliktologik bilim va mahorat). Nizolarning yuzaga kelish qonuniyatlari, sabablari, turlari haqidagi bilimlar yig'indisi
Refleksiv	Refleksivlik (faoliyatning refleksiyasi, muloqot va boshqa shaxslar bilan o'zaro ta'sir refleksiyasi); refleksiya - o'z-o'zini tahlil etish)
Aksiologik	Nizolarni bartaraf etish texnologiya va strategiyalarni o'zlashtirish; nizoli vaziyatlarda konstruktiv o'zaro harakatni amalga oshirishning zaruriy ko'nikmalari yig'indisi.
Tashkiliy faoliyatli	Shaxslararo munosabatlarda yuzaga keladigan nizolarni bartaraf etish bilan bog'liq faoliyatni ifodalab, shaxs hissiy holati, o'z-o'zini tartibga solishi, ijobiy munosabatlarga intilishidan iborat konfliktologik madniyatni o'z ichiga oladi.

Tadqiqot doirasida o'quvchilarning konfliktologik madaniyatini rivojlantirishning reflektiv modeli ishlab chiqildi (1-rasmga qarang).

Ushbu modelga asoslangan texnologiya konfliktologik madaniyatni shakllantirish va o'z-o'zini rivojlantirish bo'yicha maqsad va vazifalar nomenklaturasini, konfliktologik madaniyatning rivojlanishini monitoring qilish uchun diagnostika vositalari tizimini, amalga oshirishning muvaffaqiyatini ta'minlaydigan pedagogik vositalar va shart-sharoitlarni o'z ichiga oladi.

Mazkur model "Tarbiya" fanini o'qitish jarayonida umumta'lim maktabi o'quvchilarning konfliktologik madaniyatini rivojlantirish va ijtimoiylashuvi natijalarini bashoratlashning nazariy-texnologik asoslari sifatida namoyon bo'ladigan maqsad, mazmun, mezonlar, bosqichlarini aks ettiradigan maqsadli blok, pedagogik-texnologik jarayon bloki va diagnostik bloklarni o'z ichiga qamrab oladi.

Maqsadli blok o'quvchilarning konfliktologik madaniyatini rivojlantirishni ta'minlaydigan asosiy bosqichlarni belgilaydi. Maqsadli blok o'zida umumiy o'rta ta'limning yaxlit o'quv-tarbiya jarayonida Davlat ta'lim standartlari talablari, ijtimoiy buyurtmaga asoslangan aniq maqsad va vazifalar, metodologik asoslarni aks ettiradi.

Pedagogik-texnologik jarayon bloki o'quvchilarda konfliktologik madaniyatni rivojlantirish bo'yicha pedagogik faoliyat bosqichlari, mazmuni, metodik ta'minotini takomillashtirish shart-sharoitlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Diagnostik blok o'z ichiga o'quvchilarda konfliktologik madaniyatni rivojlantirish baholash mezonlari, darajalari aks ettiradi. O'quvchilarda konfliktologik madaniyatni rivojlanganlik darajalarini implusiv (past), formal(o'rta), optimal (yuqori) darajalariga asoslangan holda tasnifladik.

Mazkur model "Tarbiya" fani bo'yicha interfaol usulda o'quv mashg'ulotlarini o'tkazish orqali umumta'lim maktablarida amaliyotga joriy etilsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

Shu bilan birga, "Tarbiya" fanini o'qitish jarayonida o'quvchilar bilan konfliktologik tayyorgarlik elementlarini qo'llashning reflektiv usullari orqali mashg'ulotlar o'tkazib borilsa, nafaqat ularning konfliktologik madaniyati darajasini oshirish, balki boshqa bir qator ijtimoiy kompetentlik parametrlarida sezilarli farqlarni kuzatish imkoni yuzaga keladi.

Xulosa qilib aytganda umumta'lim maktabi o'quvchilarida ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirish, innovatsion yondashuvlar asosida konfliktologik madaniyatni rivojlantirishning reflektiv modeliga asoslangan texnologiya konfliktologik madaniyatni shakllantirish va o'z-o'zini rivojlantirish bo'yicha

maqsad va vazifalar nomenklaturasini, konfliktologik madaniyatning rivojlanishini monitoring qilish uchun diagnostika vositalari tizimini, amalga oshirishning muvaffaqiyatini ta'minlaydigan pedagogik vositalar va shart-sharoitlarni o'z ichiga oladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Самсонова Н.В. Конфликтологическая культура специалиста и технология ее формирования в системе вузовского образования: Монография. – Калининград: Изд-во КГУ, 2002. – 308 с.
2. Белоус О.В. Формирование осознанной саморегуляции педагогического взаимодействия как фактор эффективной подготовки студентов педвуза: Дис.. канд. психол. наук. – М., 2000. – 149 с.
3. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии и педагогические мастерство: Учебное пособие для студентов магистратуры всех областей образования. – Т.: Издательство –полиграфический творческий дом имени Чулпана, 2005 – 199 с.
4. Щербакова О.И. Контексты в конфликтологии: Монография. – М.: МГГУ им. М.А. Шолохова, 2006. – 80 с.
5. Coser L. Conflict: Social Aspects // International Encyclopedia of the Social Sciences. Ed. by D. Sills. Vol.3, USA, 1998. – P. 232-236.
6. Gordon T. Parent Effectiveness Training. N.Y.: Wyden Inc., 2010. 3Sl.
Jonson E. B. Contextual Teaching and Learning. Corwin Press, INC. – 467 p. .